

Når pasienten redigeres vekk

Står fagetikk og presseetikk i veien for brukerstemmene i det offentlige rom? Jeg er i hvert fall redd for at mitt redaktørvirke kan stå i veien for brukervedvirkning også i Tidsskriftets spalter.

PUBLISERT 5. mai 2010

REFUSERT: Den rå, upolerte og ekte brukerstemmen er vanskelig å sette på trykk. Men når nær alle slike innlegg refuseres, enten det er på fagetisk eller presseetisk grunnlag, har vi et demokratisk problem, skriver sjefredaktør Bjørnar Olsen. Illustrasjon: Arne Olav L. Hageberg

KOMMENTAR: BRUKERPERSPEKTIVET

I godt over ti år har det jevnlig tikkert inn manus fra personer med erfaringer fra psykisk helsevern, og etter hvert også Nav, i min innboks, alle manus som gir grunn til ettertanke. Som forlagsredaktør i Gyldendal kom de gjerne til meg i form av lengre fortellinger om et liv med psykisk lidelse – som den unge jenta som skrev om hvordan hun skadet seg selv, i ganske så detaljerte ordelag, og om sitt håp om et bedre liv etter mange vonde opplevelser. Som sjefredaktør i Tidsskriftet opplever jeg at fortellingene oftere er om fortvilte møter med hjelpeapparatet, gjerne i form av innlegg som i til dels sterke ordelag fremstiller hendelser utført av identifiserbare personer som oppleves som – og kanskje også er – overgrep.

100 % refusjon Min ettertanke er ikke først og fremst knyttet til de tidvis sterke vitnesbyrdene, men at min refusjonsrate for begge manusbunkene er tilnærmet 100 prosent. Jeg tror jeg kan gi gode begrunnelser for mine avslag – stort sett. I forlaget hvilte jeg meg på at det ikke var noe markert for denne type fortellinger, og børsveggen er nå en gang mer å regne som en bærevegg i forlagshusene enn katedralfronten. Dessuten, vi lagde primært bøker for pensummarkedet, og på pensum er det svært sjelden bøker skrevet av pasienter, brukere og klienter. For pensumbøkene skrives av fagpersoner, må vite.

«Det som fremstår som rått,
upolert og ekte i en roman hvor
skillet fakta og fiksjon er
underordnet litterære kvaliteter,
vil lett være presseetiske
overtramp hvis det trykkes i
Tidsskriftet»

I min nåværende rolle kan jeg ikke unnskyld meg med markedsmessige vurderinger, men hviler min refusjon på innleggets form. Ofte preges fremstillingen av den krenkedes røst, og flere av tekstene er også svært detaljerte i personens fremstilling av sin sak, sine opplevelser og andre personer. Da får innleggene nærmest preg av en prosedering, og ensidige prosederinger er det vanskelig å forsvare på trykk. De som utsettes for beskyldningene, har videre rett til samtidig imøtegåelse av faktiske opplysninger, og da får det hele raskt preg av å føre en sak for åpen mikrofon.

Dessuten, hvordan skal vi i redaksjonen vurdere sannhetsgehalten i påstandene? For pressens krav om balansert objektivitet og kildebruk setter strengere rammer for hva som kan trykkes, enn hva som er tilfellet i romaner. Karl Ole Knausgård utleverer sin far, Nikolai Frobenius fremstiller Rykkin så detaljert at flere kjenner seg igjen, og Hanne Ørstavik anklages for å basere flere av sine romanfigurer på sin gamle venninne. Men det som fremstår som rått, upolert og ekte i en roman hvor skillet fakta og fiksjon er underordnet litterære kvaliteter, vil lett være presseetiske overtramp hvis det trykkes i Tidsskriftet.

Men samtidig blir det vanskelig for brukerstemmen å komme til uttrykk.

Paternalisme Det er nok ikke bare presseetikken som gjør at jeg stopper disse innleggene. Kanskje er det også en fagetisk paternalisme som bidrar til refusjonen. Det minner meg på et bokprosjekt jeg var involvert i som forlagsredaktør, en bok hvor en rekke pasienter og pårørende sto frem med sine erfaringer. De ulike kapitlene ble sendt ut til de personene som var blitt intervjuet om sine liv og diagnoser, til deres pårørende og brukergrupper, og til fagkonsulenter. Sistnevne gruppe var ofte svært skeptisk til fremstillingen av lidelsen, og mente at den kunne virke stigmatiserende, både for personen selv og pasientgruppen. Pasientene selv og de pårørende hadde derimot ikke

så mye som én innvending, mens konsulentene fra de ulike brukermiljøene hadde få, om noen kommentarer.

Det ligger noe godt og omsorgsfullt i fagpersonenes ønske om å beskytte.

Hypersensitiviteten for negative følger gjør det enklere å følge lege-edens pålegg om først og fremst ikke å skade. Men det er også noe paternaliserende ved en slik holdning. For mens blottstilling av andre ikke kan trykkes, bør vel personen få lov til å blottstille seg selv – selv om *jeg* er usikker på hvor lurt dette er?

Taus kunnskap Kanskje er det å kreve for mye når vi ønsker brukerstemmer som ikke blir for personlige eller for konkret anklagende. Tross alt, når disse personene forteller om sine møter med hjelpeapparatet, er det ikke bare med en *n* som er lik 1. Denne *n*-en er til og med dem selv. Hvis ikke det gir grunnlag for et personlig engasjement i en tekst, vet ikke jeg. Samtidig gjør nærheten det vanskelig å ha distanse, og manglende distanse gjør at perspektivet vi tilbys, er nærbildet av denne ene situasjonen, fortalt fra en kameravinkel. Da mangler analysen, det generelle, de store linjene, forbeholdene og motperspektivene. Og refusjonsbunken har vokst med et manus til.

Men livet er jo ikke et forskningsprosjekt med kontrollgrupper, og de som skriver disse tekstene er ikke vitenskapsmenn som skal gå ut og skrive generelt om feltet; ofte har de mer enn nok med sin egen historie. Men når knapt noen av disse fortellingene publiseres, blir det heller ikke en del av psykologiens (og psykisk helseverns) mer generelle diskurs. Og *det* er et problem hvis vi har som mål å drive med brukermedvirkning.

Er disse stemmene da for evig henvist til bloggsfæren, hvor man er forskånet fra redaksjonelle tvangstrøyer? I så fall ender vi med en spaltet debatt om psykisk helsevern: en hvor fagfolkenes nøytrale, distanserte språk legger grunnen for utvikling av psykisk helsevern, og en annen hvor personers egen fortvilelse og erfaringer får komme til uttrykk, men sjelden får betydning for psykologers virke. I lengden virker det knapt som en god løsning.

Demokratisk problem Hvis det bare er jeg som har en så formidabelt høy refusjonsrate, er det ikke noe stort samfunnsproblem jeg beskriver (selv om det vil være et problem for Tidsskriftet). Men jeg har lett i aviser og andre tidsskrifter, og kan ikke si at jeg har funnet de upolerte brukerstemmene der heller. Rett nok er det intervjuer og reportasjer som tar utgangspunkt i brukernes erfaringer, og det finnes også forskningsartikler som lar brukerstemmene spille en sentral rolle. Men i disse tilfellene er erfaringene mediert av forskeren eller journalisten, det er ikke personens egen erfaring formulert med egne ord som trykkes. Det er ikke den enkeltes røst som slipper til med egne ord, i hvert fall ikke den krenkede røsten som roper ut sitt budskap.

Hvis det er slik at presseetikk og fagetikk gjør at disse stemmene ikke kommer til orde, har vi ikke da et demokratisk problem?

bjornar@psykologforeningen.no

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 47, nummer 5, 2010, side 458-459